

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA VE ONARIM BÖLÜMÜ

KVK101 KORUMA-ONARIM KAVRAM VE İLKELERİ

DERS 10

Doç. Dr. Cengiz ÇETİN

MÜZE KOLEKSİYON YÖNETİMİ İÇİNDE KORUMANIN YERİ

- **Koleksiyonun kapsamını tanımlamak:**
- Koleksiyonu oluşturan kültür varlıklarının çeşitliliğinin ne olacağına ilişkin ilkeler, koleksiyona uygulanacak önleyici ve etkin koruma yöntemleri kadar, bu uygulamalar için gerekli donanımı, koruma uzmanlarının niteliklerini, depo ve sergi alanlarının tasarımı (depolama ve sergileme sistemlerini), koruma laboratuvarının niteliklerini de belirleyecektir.
- **Koleksiyonun nasıl değerlendirileceğini (kullanılacağını) belirlemek:**
- Koleksiyonun “envanterli” ve “etütlük” olarak ayrımının yapılması; söz konusu sınıflandırmaya göre ayrılan eserlerin nasıl değerlendirileceğinin (sergileme, geçici sergileme, dönüşümlü olarak sergileme, depolama, araştırmacılara çalışma malzemesi olarak sunma, eğitim malzemesi olarak kullanma, katalog yayını için hazırlama, vb.) belirlenmesi ile ilgili ilkeler “koruma planlamasını” doğrudan etkilemektedir.

Bu bilgiler aşağıdaki kaynaktan alınmıştır:

Kökten, H., «Müzedeki Koruma», Ankara Üniversitesi Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (Eds. Kökten, H., Eskici, B., Şener, Y.S., Hepdinç, D., Çelik, S.), 2007, 43-44

- Koleksiyonun hangi kaynaklardan ve hangi hızla genişleyebileceğini öngörmek :

- Müze koleksiyonunun kapsamını belirledikten sonra, hangi kaynaklardan ve hangi hızla genişleyebileceğine dair bir öngöründe bulunabilmek de gerekir. Müze koleksiyonunun büyüme hızını belirleyen etkenler, yeni eserlerin koleksiyona “nereden” ve “nasıl” katılacağı soruları ile doğrudan ilişkilidir, zira müzedeki kültür varlıklarının çeşitliliği yanı sıra niceliği de “koleksiyon yönetimi” açısından belirleyici olacaktır. Özellikle koleksiyonun müze binasının depolama ve sergileme olanaklarını aşan bir hızla büyümesi halinde, koruma ile ilgili olarak karşılaşılabilecek sorunların da çoğalacağı unutulmamalıdır.

Bu bilgiler aşağıdaki kaynaktan alınmıştır:

Kökten, H., «Müzedeki Koruma», Ankara Üniversitesi Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (Eds. Kökten, H., Eskici, B., Şener, Y.S., Hepdinç, D., Çelik, S.), 2007, 45

• Koleksiyonun belgelenmesine ilişkin ilke ve yöntemleri belirlemek:

- Koleksiyonun belgelenmesi müze koleksiyonunun yönetimi ile ilgili en önemli başlıklardan birini oluşturur, zira belgelenmeyen ve kayıt altına alınmayan objeler müze deposunda koruma altına alınsa bile “kayıp” demektir. Envanter formu hazırlanmayan, yazılı olarak tanımı yapılmayan ve fotoğrafla belgelenmeyen eserler kimliksizdirler ve müze açısından arkeolojik veya etnografik değerleri bulunmaz. ICOM ilkeleri arasında da önemle vurgulandığı gibi, müzeye teslim edilen (kazı buluntusu, el koyma, bağış veya satın alma yoluyla) her objenin kökeni, kaynağı, buluntu yeri, dönemi, sahibi veya sanatçısı gibi bilgiler eksiksiz olarak kaydedilmeli ve bu bilgilere istenildiğinde ulaşılabilmelidir. Kayıt ve belgeleme işlemleri yanı sıra, müze koleksiyonunun müzedeki depo ve sergi birimlerine göre dağılımının bilinmesi, bu birimler içindeki konumlarının tanımlanması da güvenlik yanı sıra, araştırma ve koruma çalışmaları açısından son derece önemlidir. Öte yandan, kayıt ve belgelemesi olmayan objelerin müzede yapılacak koruma durum saptaması açısından da engel oluşturacağı unutulmamalıdır. Özellikle büyük koleksiyona sahip müzelerde, durum tespiti envanter listesinden seçilen eserlere uygulanacağı için, envanteri olmayan eserler inceleme dışında kalacak, bu da yapılan çalışmadan sağlıklı ve doğru bir sonuç alınmasına engel olacaktır.

Bu bilgiler aşağıdaki kaynaktan alınmıştır:

Kökten, H., «Müzedeki Koruma», Ankara Üniversitesi Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (Eds. Kökten, H., Eskici, B., Şener, Y.S., Hepdinç, D., Çelik, S.), 2007, 45

- Koleksiyonun korunmasına ilişkin ilkeleri belirlemek:

- Koleksiyonun yönetiminde koruma ile ilgili uygulamaların hangi düzeylerde yapılacağı, her bir düzeyin içeriğinde hangi işlemlerin yer alacağı ve bunların kimler tarafından (koruma uzmanı, müze araştırmacısı, temizlik görevlileri, vb.) yapılacağına dair ilkelerin belirlenmesi kadar, müze koleksiyonuna nasıl muamele edileceği ile ilgili kuralların oluşturulması da koleksiyon yönetiminin en önemli gerekliliklerindedir.
- Koruma ile ilgili ilkelerin belirlenmesi, gerek doğru ve eksiksiz bir koruma planlaması yapılması, gerekse müze personelinin koruma görev alanlarını bilerek işbirliği içinde çalışması açısından son derece gereklidir.

Bu bilgiler aşağıdaki kaynaktan alınmıştır:

Kökten, H., «Müze Koruma», Ankara Üniversitesi Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (Eds. Kökten, H., Eskici, B., Şener, Y.S., Hepdinç, D., Çelik, S.), 2007, 46

MÜZEDE KORUMA DÜZEYLERİ

- I. Düzey: Müze koleksiyonunun durumu ve koleksiyonun bulunduğu ortamın çevre koşulları hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik inceleme ve belgeleme çalışmaları:
- Müze koleksiyonunun korunma durumunu belirlemek gereği, hem koleksiyonda yer alan objelerin sağlamlık, dayanıklılık ve hassasiyetlerinin farklı oluşundan, hem de koleksiyonun bulunduğu ortamdaki (depo ve sergi alanları) çevresel koşulların değişkenliğinden kaynaklanır. Öyle ki, farklı malzemedен üretilmiş, farklı yaştaki, farklı tür ve oranda yıpranma ve değişime uğramış objelerin bir arada barındırıldığı bir ortamda, çevresel koşulların koleksiyona olan etkisinin de farklı olması kaçınılmazdır. Bu nedenle, özellikle önceki dönemlerde “durum tespiti” yapılmamış koleksiyonların koruma açısından gereksinimlerinin anlaşılabilmesi ve bozulmalarını engelleyecek çevresel koşulların sağlanabilmesi için durum inceleme ve belgelemesi yapılması gerekir

Bu bilgiler aşağıdaki kaynaktan alınmıştır:

Kökten, H., «Müzedeki Koruma», Ankara Üniversitesi Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (Eds. Kökten, H., Eskici, B., Şener, Y.S., Hepdinç, D., Çelik, S.), 2007, 46

BU DÜZEYDE YAPILACAK KORUMA ÇALIŞMALARI ŞÖYLE SIRALANMAKTADIR:

- Koleksiyonda bulunan tüm eserler için eksiksiz ve yeterli kayıt ve belgeleme işlemlerinin yapılması,
- Envanterlenmiş koleksiyon eserlerinin durumlarının düzenli olarak kontrol edilmesi,
- Koleksiyonun bakımından ve sergilenmesinden sorumlu olan müze çalışanlarının bozulma göstergeleri hakkında eğitimi,
- Müze koleksiyonuna nasıl muamele edilmesi gerektiği, nasıl depolanacağı, sergileneceği ve taşınacağı konusunda doğru yöntemlerin kullanılmasını sağlayacak kuralların belirlenmesi,
- Müzedeki çevresel koşulların kontrol altında tutulması ve düzenlenmesi,
- Koleksiyon için yeterli güvenlik ve yangın önlemlerinin alınması.

II.DÜZEY: MÜZE KOLEKSİYONUNUN ÖNLEYİCİ KORUMA YÖNTEMLERİ İLE KORUMA ALTINA ALINMASI:

- Bu koruma düzeyinde, müze koleksiyonunun bozulmasını ve tahribata uğramasını engelleyecek yöntemlerin kullanılması amaçlanmaktadır. Koruma uzmanının rehberliğinde ve koleksiyonun durum değerlendirmesinden edinilen verilere dayanılarak alınacak başlıca önlemler şöyle özetlenebilir:
 1. Koleksiyonun bulunduğu ortamdaki çevresel koşulların düzenlenmesi ve sürekli kontrolü (bağıl nem, sıcaklık değerleri ile aydınlatma seviyelerinin objelerin gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmesi; hava kirliliğinin etkilerini engelleyecek donanımların kullanılması)
 2. Depolanan koleksiyonun doğru biçimde paketlenmesi ve ambalajlarının koruyucu özellikli olması,
 3. Koleksiyonun depolandığı ve sergilendiği alanların temizlik ve bakımının düzenli olarak yapılması,
 4. Koleksiyonun depolanmasında kullanılan raf, dolap, çekmece vb. sistemlerin objelerin sağlıklı korunmasını sağlayacak özellikte olması,
 5. Sergilenen koleksiyonun bulunduğu çevresel koşulların düzenlenmesi kadar, ziyaretçilerden kaynaklanabilecek tahribatı engelleyecek önlemlerin alınması,
 6. Sergileme sırasında kullanılan tefriş ve destek malzemesinin sergilenen objelere zarar vermeyecek özellikte olması,
 7. Sergilemenin yapıldığı vitrin ve sergi salonlarının bakım temizliğinin düzenli olarak yapılması,
 8. Sergilenmesi öngörülen aşırı hassas objelerin dönemler halinde ve birden fazla örneğinin olduğu durumlarda dönüşümlü biçimde sergilenmesi,
 9. Koleksiyonun taşınmasını gerektiren durumlarda gerekli güvenlik önlemlerinin alınması ve objelerin taşımanın niteliğine uygun biçimde paketlenmesi,
 10. Koleksiyonla teması gerektiren tüm işlemler süresince farklı objelere nasıl muamele edileceğinin (nasıl tutulması, taşınması, yerleştirilmesi, kaldırılması vb. gerektiği) bilinmesi gerekmektedir.

III.DÜZEY: MÜZE KOLEKSİYONUNUN ETKİN KORUMA YÖNTEMLERİ İLE KORUMA VE ONARIMI:

- Müze koleksiyonunun önleyici koruma yöntemleri ile korunmasının mümkün ve yeterli olmadığı durumlarda (objenin müzeye geldiğinde bozulmaya veya tahribe uğramış halde olması; müzede bulunduğu süre içinde çevre koşullarından etkilenecek şekilde değişime uğraması; objenin sergileme veya yayın amacıyla onarımına ihtiyaç duyulması vb.) etkin koruma yöntemlerinin kullanılması gerekecektir.
- **Etkin koruma işlemlerinin koruma uzmanları tarafından müze bünyesindeki koruma laboratuvarında, gerçekleştirilmesi ideal olmaktadır.** Ancak, her müzede donanımlı bir koruma laboratuvarının kurulması ekonomik yetersizlikler nedeniyle zorlaşmaktadır. Bu durumda, etkin koruma işlemlerinin gerektiği gibi ve geciktirilmeden yürütülebilmesi için iki aşamalı bir çözüm önerilebilir:
- Müze bünyesinde yer alacak ve temel koruma işlemlerinin yapılacağı bir koruma işliği,
- Müze işliğinde gerçekleştirilemeyecek denli kapsamlı ve karmaşık etkin koruma işlemlerinin gerçekleştirileceği bölge (veya merkez) koruma laboratuvarı.

- Müze bünyesinde donanımlı bir koruma laboratuvarı bulunmaması halinde, etkin koruma işlemlerinin müzedeki koruma işliğinde mi, yoksa bölge laboratuvarında mı yapılacağına, objenin durumuna ve uygulanması gerekli işlemlerin kapsamına göre koruma uzmanı karar verecektir.
- Öte yandan, müze koleksiyonunu oluşturan objelerin nitelikleri de, etkin koruma işlemlerini gerçekleştirecek meslek elemanlarının farklı uzmanlık alanlarından olmasını gerekli kılabilir.

MÜZEDE KORUMA PLANLAMASI

• MÜZEDE KORUMA PLANLAMASININ AMACI

•

- Müze için koruma planlamasının temel amacı, müze koleksiyonunu oluşturan kültür varlıklarının sağlıklı ve güvenli bir biçimde korunmasını sağlayacak işlevsel ve etkili bir strateji geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda müzenin olanakları ve koşulları hem fiziksel, hem de kurumsal açıdan irdelenmek zorundadır.
- Müzenin fiziksel koşulları, koleksiyonunun barındırıldığı, sergilendiği ve dolayısıyla kullanıldığı ortamın çevresel özellikleri; kurumsal koşulları ise müzenin misyonu, işlevi, kaynakları ve etkinlikleridir. Her iki alanda yapılacak değerlendirme çalışmaları koleksiyonu olumsuz etkileyecek etkenlerin saptanmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacaktır.
- Söz konusu değerlendirmeyi yapabilmek için:
 1. Müze yapısının ve koleksiyonunun gereksinimlerini belirlemek
 2. Sorun yaratan durumları ve önceliklerini saptamak
 3. Değerlendirmenin yapıldığı müzenin gereksinimlerine uygun koruma stratejisi geliştirmek gerekir.

▪ Müze koleksiyonlarını olumsuz etkileyen faktörler göz önüne alınarak yapılacak bir değerlendirme, saptamaların doğruluğunu ve toplanan verilerden sağlanacak yararı arttıracaktır. Bu bağlamda müze koleksiyonuna zarar veren etkenler şöyle özetlenebilir:

1. Objenin yapıldığı malzeme, üretim yöntemi veya korunma durumundan kaynaklanan duyarlılıklar,
2. İklim özellikleri (müzenin dışında ve müze ortamındaki iklim koşulları)
3. Müze binasının çevresel koşullara karşı yeterince korunaklı olmaması,
4. Koleksiyonun ve müze yapısının yönetimi ile ilgili hatalar
5. Doğal afetler
6. Koleksiyonla ilgilenen müze görevlileri ve ziyaretçilerin yol açtığı zararlar

• Müzede yapılacak incelemeler sırasında :

1. Koleksiyonu oluşturan objelerin duyarlılıkları
2. Müze binasının korunaklılığı
3. Çevresel koşullar ile, müze koleksiyonu ve binasının kullanım biçiminden kaynaklanan riskler
4. Müze yönetimi, etkinlikleri ve ziyaretleri ile ilgili kural ve uygulamaların yol açtığı riskler değerlendirilmelidir.

MÜZEDE KORUMA PLANLAMASINDAN SORUMLU PERSONEL VE GÖREVLERİ:

- Söz konusu “koruma planlaması”nı yapabilmek için birlikte çalışacak ve toplanacak bilgileri neden-sonuç ilişkilerini dikkate alarak değerlendirecek bir ekip kurulmak zorundadır. Bu ekipte :
- Müze Müdürü
- Koleksiyonla ilgili koruma stratejisini belirleyecek bir koruma uzmanı (müzenin personeli olması koşul değildir),
- Müze binasının yapısal durumunu (korunaklılığını) ve müze içindeki depo, sergileme alanlarının işlevlerine uygun özelliklere sahip olup olmadığını belirleyecek bir mimar,
- Müze müdürleri ve müze araştırmacıları (koleksiyonun ve koleksiyonun barındırıldığı alanların düzeni, bakımı ve güvenliğinden sorumlu personel),
- Bakım ve güvenlik görevlileri yer almalıdır.

▪ **Koruma Uzmanı:**

- Müze koleksiyonunun korunma durumunu saptar ve koleksiyonun düzenli aralıklarla kontrol edilmesini sağlar.
- Müze koleksiyonunun durumunu olumsuz etkileyen faktörleri ve bunların ortaya çıkış nedenlerini belirler.
- Müze koleksiyonunun sağlıklı ve güvenli korunabilmesi için gerekli önleyici koruma yöntem, malzeme ve uygulamalarını belirler; gerçekleştirilmelerini sağlar.
- Müze koleksiyonu içinde etkin koruma işlemi yapılması gerekenleri ve bunların koruma önceliklerini belirler.
- Müze personelinin önleyici koruma konusunda bilgilenmesi ve koleksiyonun özelliklerini tanımasını sağlayacak eğitimi verir.
- Müzedeki etkin koruma uygulamalarını yönetir ve yürütür.
- Müzede koruma uygulamaları ile ilgili bütçenin hazırlanmasına yardımcı olur.

• **Müze Araştırmacısı:**

• Müze araştırmacısının koleksiyonun yönetimi ve değerlendirilmesi ile ilgili temel sorumlulukları üstlenen kişi olarak, koruma ile ilgili planlamada etkin görev alması gerekir.

• **Bu bağlamda müze araştırmacısının:**

1. Müze binaları hakkında bilgi sahibi olması,
2. Müze binasının bakım ile ilgili gereksinimlerini bilmesi ve gerektiğinde mimar ve koruma uzmanlarından yardım istemesi,
3. Müze depolarında yer alan koleksiyonunun korunma durumunu yakından izlemesi,
4. Müze koleksiyonunun genişleme hızını göz önüne alarak, müzede yeni depolama alanlarına gereksinim duyulup duyulmayacağını belirlemesi,
5. Sürekli ve geçici sergilerin yer aldığı alanların koleksiyonun sağlıklı ve güvenli biçimde sergilenmesi için uygun olup olmadığını koruma uzmanı ile birlikte değerlendirmesi,
6. Bakım ve güvenlikten sorumlu müze personelinin görev denetimini yapması,
7. Koruma planlamasının başarılı bir biçimde uygulanmasını sağlayacak koşul ve olanakları hazırlaması gerekir.

MÜZEDE KORUMA PLANLAMASININ UYGULAMA AŞAMALARI:

1. Müze Müdürü mimarın müze binasının (binalarının) durumunu belirleyecek incelemeleri gerçekleştirmesini sağlar.
2. Müze binasının durumunu inceleyen mimar, gerekli gördüğü onarımları, yapılması gerekli iyileştirme çalışmalarını belirleyerek, bunları gerekçeleri, uygulama yöntem ve malzemeleri, bütçe önerisi ile birlikte bölge amirine (müze müdürü) sunar.
3. Koruma uzmanı, müze binasının durumuna yönelik raporu da gözönüne alarak müze koleksiyonunun korunma durumunu inceler. Amaç, mimar tarafından belirlenen müze binası ile ilgili sorunların koleksiyonu ne düzeyde etkilediğini araştırmaktır. Koleksiyonun gözden geçirilmesi sırasında:
 - A. Depo ve sergi alanlarındaki çevresel koşullar belirlenir; bağıl nem, sıcaklık, ıstık ve hava kirliliği değerleri ile bunların koleksiyon üzerindeki etkileri kontrol edilir,
 - B. Koleksiyonda yer alan objelerin korunma durumları incelenir,
 - C. Depolama ve sergileme yöntemleri incelenir.
4. Koleksiyonun korunma durumuna ilişkin saptamalar sayesinde, objeler için sakınca oluşturan etkenler belirleneceği gibi, bu etkenlerin yol açtığı olumsuz sonuçlar da saptanacak ve böylece gerekli önlemler alınabilecektir. Durum saptaması ile ilgili olarak koruma uzmanının hazırlayacağı raporda, yapılması öngörülen değişiklik ve iyileştirmeler ile, bunların gerçekleştirilmesi için gerekli bütçe ve malzeme listesi de yer almalıdır.
5. Müze müdürü, müze araştırmacıları ile birlikte koleksiyonu oluşturan kültür varlıklarının arkeolojik, etnografik ve/veya sanatsal değerini; koleksiyonun genişleme olasılıklarını ve hızını dikkate alan bir değerlendirme yapar. Böylece, müze koleksiyonunun değerlendirmenin yapıldığı süreçteki niteliği ve kapsamı kadar, gelecekte müzenin olanaklarına ve koşullarına uygun olarak büyümesine ilişkin planlamalar da yapılabilir.
6. Müze müdürü, mimar ve koruma uzmanı tarafından hazırlanan raporlar ve müze koleksiyonu ile ilgili olarak yapılan değerlendirmeler ışığında :
 - A. Müze binasının durumunu iyileştirmeye yönelik uygulamaların (onarım, yalıtım, işlev değişikliği vb.) gerçekleştirilmesi,
 - B. Depo ve sergideki müze koleksiyonunun sağlıklı korunmasını sağlayacak önleyici koruma yöntemlerinin belirlenerek uygulanması,
 - C. Müze binası ve müze koleksiyonu için etkili ve sürekli izleme yöntemlerinin kullanılması, böylece binanın bakımlı, depo ve sergi ortamının objeler için güvenli, koleksiyonun da sağlıklı olmasının sağlanması,
 - D. Koruma uzmanı ve müze araştırmacısının önerileri doğrultusunda, etkin konservasyonunun yapılması gerekli görülen objelerin işlem önceliklerinin belirlenmesi,
 - E. Müze personelinin önleyici koruma yöntemleri, koleksiyona muamele biçimleri, belgeleme, koleksiyonun bakımı konularında eğitiminin sağlanması.
7. Koruma planlamasının her aşaması için gerek duyulan bütçe ve zaman belirlenmeli; müzenin mali kaynaklarının, koruma ile ilgili gereksinimlerin öncelik sırasına göre kullanılması sağlanmalıdır.
8. Müze müdürü, koruma uzmanı ile işbirliği yaparak, müze personelinin önleyici koruma konusundaki görev ve sorumluluklarını belirleyen bir program hazırlamalı; tüm uygulamalar sırasında bu programa bağlı kalınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Agrawal, O.P., Care and Preservation of Museum Objects, New Delhi 1977
- Brooke, C. A.. Contruction Materials for Storage and Exhibition. In S.Knell (Ed.), *Care of Collections*, London and New York: Routledge, 1994, 129-135.
- Caple, C., Conservation Skills:Judgment, Method and Decision Making, 2000.
- Corr, S., Caring for Conservation: A Manuel of Preventive Conservation, 2000.
- H. Hkten , B. Eskici, Y.S. Şener, S. Őelik, D. HepdinŐ, Müzede nleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı (2007)
- Hilberry, J.D. – Weinberg, S.K., Museum Collections Storage. In S.Knell (Ed.), *Care of Collections*, London and New York: Routledge, 1994.
- Bachmann, K. – Rushfield, R.A. , Principles of Storage. In K.Bachmann (Ed.), *Conservation Concerns*, Washington and London: Smithsonian Institution Press, 1992, 5-11.
- Giuntini, C. , Storage of Historic Fabrics and Costumes. In K.Bachmann (Ed.), *Conservation Concerns*, Washington and London: Smithsonian Institution Press,1992, 69-79.
- Stolow, N., Conservation and Exhibitions: Packing, Transport, Storage and Environmental Consideration, London 1987.
- Stolow, N., Procedures and Conservation Standards for Museum Collections in Transit and on Exhibition, Paris 1981.
- Zycherman, L.A. , Storage of Stone, Ceramic, Glass and Metal. In K.Bachmann (Ed.), *Conservation Concerns*, Washington and London: Smithsonian Institution Press, 1992, 97-101.